

HUKUKTA ZAMAN VE İDARÎ YARGIDA MAKÛL SÛRE SORUNU

Prof. Dr. Zehra ODYAKMAZ*

ÖZET

Adaletin yavaşlığının sonuçları, “**idarî yargı düzeni**” söz konusu olduğunda daha ciddi bir durum arz etmektedir. Bu çalışmamdaki **amaç**; idarî yargı alanında hâlen uygulanmakta olan mevcut sürelerin çoğu zaman kötüye kullanılması nedeniyle istenmeyen sonuçların doğabileceği ve bu zararların nasıl önlenebileceği hakkında görüşlerimi sunmaktır. Çünkü genellikle istenmeyen zararların doğmasına “süre”lerin **kısalığı**, **uzunluğu** hatta bazan da **varlığı** neden olmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinin konumuzla ilgili fıkrası makul süreyi düzenlemektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yargılamada makul sürenin aşılıp aşılmadığını tesbit ederken her ne kadar her somut olayın özelliklerini dikkate almakta ise de yine de bu konuda belirlenmiş genel ilkeler vardır. Henüz dava sonuçlanmamış olmasına rağmen makul olmayan gecikme ortaya çıkmışsa, süreyle ilgili şikâyetler; yargılamalar devam ederken de ileri sürülebilmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi; çalışmamızın konusunu oluşturan “makul süre”yi yalnızca yerel mahkemelerin yargılama sürecinde değil, verilen yargı kararının idare tarafından yerine getirilmesi bakımından da aramaktadır. Kendi karar verme sürecinde de “makul süre”ye uymasının gerekmekte olduğunu hatırlatmak isterim.

Anahtar Kelimeler: İdarî yargı, makul süre, adil yargılama, etkin yargı, insan hakları.

ABSTRACT

Consequences of deliberate justice become a more serious issue when administrative judicial systems are in question. The **purpose** of my study is; to state my opinions on possible arise of undesired consequences due to abuse of current periods already in practise in administrative judiciary field and on how these damages can be avoided. Because arise of undesired damages occur due to **shortness**, **longness** and sometimes even the **existence** of “period”s. The paragraph related with our subject of the article 6 of the European Convention on Human Rights regulates reasonable period of time. Even though the European Court of Human Rights considers specifications of each concrete case when determining the time-limit excess in jurisdiction, still there are general principles on this subject matter. If there is an unreasonable delay even though the case has not been finalised yet, complaints about period can be submitted when the trials are proceeding. The European Court of Human Rights looks for “reasonable period of time” not only in jurisdiction process of local courts but also in execution of that decision by the administration. I would like to remind

that the Court itself is obliged to comply with the “reasonable period time” in its decision-making process.

Keywords: Administrative jurisdiction, reasonable period of time, fair trial, efficiency of justice.

GİRİŞ

“Zaman”; insan yaşantısını çok yönlü ve güçlü bir şekilde etkileyen doğal bir olaydır. Saat, gün, ay, yıl gibi sembollerle sınırlandırılıp kendisine hukukî sonuçlar bağlandığında aynı zamanda hukukî bir olay da teşkil eder.

“Zaman”ın sosyal ve tabiî hayat üzerinde büyük etkisi olduğu gibi, hakların kazanılmasında ve kaybedilmesinde de önemli rolü bulunmaktadır.

“Zaman” böyle rol oynamaya başladığı takdirde; “zaman” olmaktan çıkıp “süreye” dönüşmektedir.¹ O halde zaman; soyut olmakla birlikte somut sonuçları olan bir kavramdır ve bu özelliği ile hukuk dünyasında da değişik biçimlerde gündeme gelmektedir.

Aslında hukukta “süre” soyut bir kavram olan “zaman”ın somut kesimini ifade etmektedir. Ancak “hukukta zaman” en fazla, yargılamanın veya adaletin yavaşlığı nedeniyle güncelliğini korumaktadır. Bilindiği gibi; gecikmiş adalet, adalet değildir, adaletsizliğin bizzat kendisidir.

Adaletsizlik ise bir toplumda kamu vicdanını rahatsız eden unsurların başında gelir. O halde “ hukukta zaman” söz konusu olduğunda geç işleyen adalet ön plânda yer almaktadır.

Adaletin yavaşlığı tüm hukuk sistemlerinde, bu hukuk sistemleri içindeki tüm yargı düzenlerinde gözlemlenen bir sorundur. Ancak adaletin yavaşlığının sonuçları, “**idarî yargı düzeni**” söz konusu olduğunda daha ciddi bir durum arz etmektedir.

Çünkü idarî yargıda idarî işlemler hukuka uygunluk karinesinden yararlanmakta, idarî işlemlere karşı açılan davalar, dava konusu işlemlerin

¹ KAPLAN, Gürsel: İdarî Yargıda Dava Açma Süreleri, Ankara Şubat 2007, s.1-17, (XIV+477 sayfa), Turhan Kitabevi Yayınları; BÜLBÜL, Erdoğan: “Fransız İdarî Yargılama Hukukunda İvedi Yargılama Usûlleri Reformu”, s.63, (s.63-95), Sempozyum, Danıştay ve İdarî Yargı Günü 134. Yıl, 10-11 Mayıs 2002, Ankara 2002, Danıştay Başkanlığı; AKINCI, Müslüm: İdarî Yargıda Âdil Yargılanma Hakkı, Ankara Mayıs 2008, s.177 (xxv+635 sayfa), Turhan Kitabevi Yayınları.

yürütülmesine engel olmamakta, idare bu işlemlerini re'sen ve şartları varsa zor kullanarak yerine getirebilmektedir. Yani hukuka aykırı bir işlem, dava konusu edilmiş dahî olsa, idare; yürütmeye devam etmektedir.²

İdare hukukunda süre ile ilgili ilkeler hak arama özgürlüğünü yakından ilgilendirmektedir. Bu nedenle bu ilkelerin özellikle yargısal denetimi aksatmaması gerekir.³

İdarî davaların belli sürelerle tabî tutulması bir anlamda kişilerin hak arama özgürlüğünün sınırlandırılması demektir. Ancak idare hukukunda “süre” sınırlaması, idarenin faaliyetleri bakımından “istikrar”a yardımcı olmaktadır. İdarî uyuşmazlığın biran önce istikrara kavuşması lâzımdır.⁴

İdarî dava açılmasının bir süreye bağlanmaması, sürekli dava tehdidi ile belirsizlik yaratabilir. Danıştayımız da bir kararında benzer görüş belirtmekte ve “... Bir süre konulmasındaki amaç; idarenin işlemlerine istikrar vermektir.” demektedir.⁵

Bu açıklamalardan sonra da bu çalışmamla ilgili kısa bilgi vermek isterim: Çalışmanın **başlığı**; “Hukukta Zaman ve İdarî Yargıda Makûl Süre Sorunu”, **konusu ise** başlıkta adı geçen kavramlarla ilgili olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne göre daha önceleri yapılan incelemeleri okuyucuya aktarmak ve bu kavramların Türk idarî yargısına yansımaları belirtmektir.

Çalışmadaki **amaç**; idarî yargı alanında hâlen uygulanmakta olan mevcut sürelerin çoğu zaman kötüye kullanılması nedeniyle istenmeyen sonuçların doğabileceği ve bu zararların nasıl önlenebileceği hakkında görüşleri sunmaktır. Çünkü genellikle istenmeyen zararların doğmasına “süre”lerin **kısalığı, uzunluğu** hatta bazan da **varlığı** neden olmaktadır.

² BÜLBÜL, Erdoğan: agm., s.63; TOKLU, Hakan: “İdarî Yargıda Âdil Yargılama İlkesi”, www.emniyet.gov.tr/stratejigelistirmeDBL.dgi/37/web/makaleler/hakanToklu1.htm; ZABUNOĞLU, Yahya K.: “Âdil Yargılanma Hakkı ve İdarî Yargı”, İzmir Barosu Yargı Reformu 2000 Sempozyumu, 7. Oturum, İzmir Barosu İnternet Sitesi (www.izmirbarosu.org.tr).

³ AKINCI, Müslüm: age., s.177; SANCAR, Mithat: “İdarî Yargılama Usûlü Kanunu'nun 10 ve 11. Maddeleri Bağlamında İptal Davalarında Süre”, Amme İdaresi Dergisi, C: 23, S:1, s.71, Ankara 1990, TODAİE Yayınları; TOKLU, Hakan: agm.

⁴ AKINCI, Müslüm: age., s.177.

⁵ AKINCI, Müslüm: age., s.177; Danıştay Dava Daireleri Kurulu'nun 29.2.1938 tarih ve Esas 1936/337-444 sayılı kararı için bkz. Danıştay Dergisi, S:5, s.126, Ankara, Danıştay Yayınları.

I. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN ZAMAN YÖNÜNDE YETKİSİ (ratione temporis)⁶

1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Zaman Yönünden Yetkisinin Başlaması

A. Antlaşmaların Geriye Yürümezliği Kuralı⁷

“Mahkeme'nin (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi) zaman yönünden yetkisi; Sözleşme (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi) ve Protokolların yürürlüğe girmesi ile başlar. Doğal olarak Sözleşme (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi) ve Protokollarının yürürlüğe girmesi her sözleşen devlet için değişebilir. Uluslararası hukuka göre, kural olarak, antlaşmalar geriye yürümez. Bu kural, Mahkeme'nin zaman yönünden yetkisini belirlemede etken olan bir kuraldır. Komisyon'un (Avrupa İnsan Hakları Komisyonu) bir kararında da belirtildiği gibi Sözleşme; yürürlüğe girmesinden önce olan olaylara uygulanmaz. Bu gibi durumlarda başvuru, zaman yönünden yetkisizlik nedeni ile reddedilir....”

B. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Geriye Yürümezliği Kuralının Uygulanmadığı Durum: Sürekli Çiğneme

Sözleşme'nin geriye yürümezliği ana kural olmakla birlikte, Sözleşme hükmünün çiğnenmesinin sürekli olması(temadi) (devamlı ihlâl), devam etmesi durumunda bu kural uygulanmaz.

⁶ GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi, 11. Ek Protokola Göre Hazırlanıp Genişletilmiş 7.Bası, (Altıncı Basıdan Tıpkı Bastı), Ankara Aralık 2007, s.54-56, (XVI+578 sayfa), Turhan Kitabevi Yayınları. Bu kitabın yazarları; merhum Prof. Dr. A.Şeref Gözübüyük Avrupa İnsan Hakları Komisyonu eski üyesiydi. Prof. Dr. Feyyaz Gölcüklü de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi eski hâkimiydi. Bu nedenle çalışmamızın “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Zaman Yönünden Yetkisi” başlıklı bölümü yazarların kitabından “aynen” alınmıştır. Ayrıca bkz. ÜNAL, Şeref: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri, [basım yeri ve yılı yok], s.388, (XVIII+556 sayfa), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:89.

⁷ Alıntı ve örnekler için bkz. GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s. 54-55. Örnekler: Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun kabuledilirlik incelemesi sonundaki kararı için bkz. (Komisyon kararı: Sözleşme eski md.27), X/Almanya 15.7.1957, No:220/56, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Yıllığı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Konseyi Yayını (Annuaire de la Convention européenne des droits de l'homme-Yearbook of the European Convention on Human Rights) 1, s.157-159.

Komisyon; çiğnemenin sürekli olması deyimini ilk kez “De Becker” başvurusunu karara bağlarken kullandı. Bu başvuruya konu olan olayda De Becker; işgal kuvvetleri ile işbirliği yaptığı gerekçesiyle 1947 yılında, Savaş Konseyi’nce mahkûm edilmiş ve ömür boyu gazetecilik ve yazarlık yapma hakkından da yoksun bırakılmıştı. Komisyon; devam eden bu yasadurumunu Sözleşme’nin çiğnenmesi olarak görmüş ve başvurunun, zaman yönünden yetkisi içinde olduğuna karar vermiştir...

Komisyon, yirmi yıl sonra, benzer bir başvuru dolayısıyla, ‘sürekli çiğneme’ başka bir deyimle ‘devamlı ihlâl’ konusundaki içtihadını yinelemiştir... Komisyon değişik zamanlarda verdiği kararlarla, bir defada sonuç doğuran işlemlerle, sürekli çiğneme durumu yaratan işlemler arasındaki ayırımı açıklık getirmeye çalışmıştır... ”.⁸

C. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin İlgili Devlet Açısından Yürürlüğe Girmesinden Önce Yapılmış Olan ve Sonra da Devam Eden Şikâyetler⁹

“Sözleşme’nin ilgili devlet açısından yürürlüğe girmesinden önce yapılmış olan fakat Sözleşme yürürlüğe girdikten sonra da devam etmiş, ya da devam etmekte olan şikâyete ilişkin başvuru, Sözleşme’nin ilgili devlet açısından yürürlüğe girmesinden önceki aşaması bakımından, zaman yönünden yetkisizlik nedeniyle reddedilmekte; Sözleşme’nin yürürlüğe

⁸ Alıntı ve örnekler için bkz. GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.55. Örnekler: Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’nun kabuledilirlik incelemesi sonundaki kararı için bkz. De Becker/Belçika, 9.6.1958, No:214/56, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Yıllığı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Konseyi Yayını (Annuaire de la Convention européenne des droits de l’homme-Yearbook of the European Convention on Human Rights) 2, s.215-235. *Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’nun sürekli çiğneme ile ilgili kararı için bkz. Kabuledilirlik incelemesi sonundaki kararı (Komisyon Kararı: Sözleşme eski madde 27), X/Belçika, 3.12.1979, No:8701/79, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Karar ve Raporları (cilt no izlenmektedir). (Décisions et Rapports, Commission européenne des droits de l’homme- Decisions and Reports European Commission of Human Rights; Komisyonun resmî yayınıdır), 18, s.251. Bu yayın 1960 yılından itibaren Fransızca ve İngilizce olarak, muntazam olmayan aralıklarla, “Recueil des Décisions de la Commission européenne des droits de l’homme”-“Collection of Decisions of The European Commission of Human Rights” (Rec) adı altında 48 sayı yayınlanmış; bu tarihten sonra da yukarıdaki ad ile (D.R.) yayınlanıp, 31.10.1999 tarihinde Komisyon’un lâğvıyla son bulmuştur. Bu dipnot GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ s.55 ve Kısaltmalar s. X-XI’den aynen alınmıştır.*

⁹ Alıntı ve örnekler için bkz. GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.55-56.

girmesinden sonraki aşaması ise zaman yönünden yetki içinde görülmektedir...

Yargı yerinin kararını Sözleşme'nin yürürlüğe girdiği tarihten sonra vermesi durumunda, bu merciin karar alırken izlediği yöntemin Sözleşme'ye uygun olup olmadığını incelemek, yine Mahkeme'nin zaman yönünden yetkisi içindedir...

Bu örnekler göstermektedir ki; zaman yönünden yetki belirlenirken 'devamlı ihlâl' durumunu, genel bir ilkeye göre saptama olanağı yoktur.

Bir olayın devamlı çiğneme oluşturup oluşturmadığı, her olayın kendi şartları içinde değerlendirilerek saptanmaktadır...¹⁰

Sözleşme'nin yürürlük tarihinden önce başlayan işlem veya uygulamayı, yürürlük tarihinden sonra şikâyet mümkün olmaktadır...¹¹

2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Yapılacak Başvurularda Süre: Altı Ay Kuralı¹²

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 35. maddesine göre; Sözleşme'nin kapsamı içine giren hak ve özgürlükleri çiğnenen kişi; iç hukuk yollarını tüketen son kararın alındığı tarihten itibaren altı ay içinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurabilir. Bu süre hak düşürücü bir süredir, kamu düzeni ile ilgilidir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi; kendisine yapılan başvuruların süresi içinde yapılıp yapılmadığını kendiliğinden inceler; süresi içinde yapılmayanları kabûl edilirlilik aşamasında reddeder. Bu red kararı kesindir; başvuruyu sonuçlandıran bir karardır.

Sözleşme ile bağdaşmayan eylem ve işlemlere karşı iç hukuk yolları tüketildikten sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmanın bir süreye bağlanmasının başlıca nedeni, hukuk güvenliğinin sağlanması, alınmış kararların sürekli olarak tartışma konusu yapılmasını önleme kaygısıdır.¹³ Kural olarak altı aylık başvuru süresinin başlangıç tarihi, iç başvuru yollarını tüketen son kararın alındığı tarihtir.¹⁴

¹⁰ GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.55-56.

¹¹ GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.56.

¹² GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s: 87-94; ÜNAL, Şeref: age., s.394-395.

¹³ GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.87.

¹⁴ İç hukuk yollarının ne zaman tüketilmiş sayılacağı konusunda ortaya çıkabilecek sorunlar ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarındaki yorumlar için bkz. GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.87-94.

Ancak iç hukuk yolunun ne zaman tüketildiği hakkında kesin bir kural yoktur. Her olayda iç hukuk yolunun tüketilip tüketilmediği, iç hukuk mevzuatı ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında belirtilen durumlar göz önünde bulundurularak saptanacaktır.¹⁵

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurma hakkı, başvuracaklar için son ümit kapısıdır. Bu kapının açık olup olmaması, önceden belirlenmeyen takdire göre alınmış kararlara bağlı olmamalıdır.

3. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Başvuruları Karara Bağlama Süresi¹⁶

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin internetteki sitesine bakıldığında görülmektedir ki; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kendisi de "makûl süre" içinde sonuca varamamaktadır. Hiç değilse "kabûl edilebilirlik" incelemesini daha kısa sürede vermesi gerekir: Başvurucu durumunu bu "kabûl edilebilirlik" kararına göre tesbit edecektir.

II. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NİN "ÂDİL YARGILAMA HAKKI" BAŞLIKLİ 6. MADDESİ

1. Genel Olarak

Avrupa Konseyi'nin 1949 yılında kurulmasından sonra, üye ülkelerde insan haklarının ortak ve etkili biçimde korunması ve geliştirilmesine öncelik verilmiş ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bu amacı gerçekleştirmek üzere 4 Kasım 1950'de aralarında Türkiye'nin¹⁷ de bulunduğu on beş devlet tarafından Roma'da imzalanmış ve 3 Eylül 1953 yılında yürürlüğe girmiştir.

Sözleşme çeşitli zamanlarda çıkartılan Ek Protokollarla geliştirilmiş, kabûl edildiğine göre, yeryüzünde mevcut insan hakları sözleşmelerinin en gelişmiş ve etkin olanı niteliğini kazanmıştır.¹⁸

¹⁵ GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.88.

¹⁶ www.echr.coe.int Kararların bir kısmı yayınlanmaktadır. Yayınlanan kararlar için bkz. Recueil des Arrêts et Décisions-Reports of Judgements and Decisions.

¹⁷ 18 Mayıs 1954 tarihinde 10.3.1954 tarih ve 6366 sayılı Kanun ile Türkiye tarafından onaylanmıştır. Onay belgesinin 18 Mayıs 1954 tarihinde Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine verilmesiyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Türkiye açısından da yürürlüğe girmiş ve iç hukukumuzun bir parçası haline gelmiştir.

Türkiye'nin bildirimleri ve çekinceleri için bkz. TOKLU; Hakan: agm.

¹⁸ TOKLU; Hakan: agm.

Asıl adıyla Avrupa İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi'nin¹⁹ 11 numaralı Protokol sonrasındaki son metninin “ Haklar ve Özgürlükler” başlıklı birinci bölümünde yer alan 6. maddenin konumuzla ilgili fıkrası şöyledir:

“Madde 6. Âdil yargılama hakkı

1. Herkes, gerek medenî hak ve yükümlülükleriyle ilgili nizalar gerek cezaî alanda kendisine yöneltilen suçlamalar konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makûl bir süre içinde, hakkaniyete uygun ve açık olarak görülmesini istemek hakkına sahiptir.....”

1982 Anayasası'nın “Hak Arama Hürriyeti” başlıklı 36. maddesinde de “herkes”e “âdil yargılanma hakkı” tanınmıştır.

Çağdaş toplumlarda insanlar haklarını yargı önünde ararlar.

Yargılama ve bunun sonucunda âdil bir şekilde uyuşmazlıkları çözmeye, bir devletin vatandaşlarına verebileceği en önemli hizmettir.

Bir vatandaşın uyuşmazlık bitiminde hakkını doğru bir şekilde alabileceğine inanması gerekir.

Hakkı olanın mutlaka hakkını bulması, haksız olanın da beklediğini bulamaması hukuk devletinin temel özelliklerinden biridir.

Âdil yargılama devletin adalet dağıtma görevinin özüdür.

Âdil yargılama; hakkaniyete uygun yargılama demektir. “Âdil” sözcüğü ile adalete uygunluk kastedilmektedir.

Confucius'a göre “ Adalet kutup yıldızı gibi yerinde durur ve geri kalan her şey onun etrafında döner.”

2. Âdil Yargılama Hakkı'nın Uygulama Alanı

Altıncı maddenin uygulama alanı sınırlı tutulmuş, “medenî hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklar” ile “suç ithamı”na ilişkin yargılamalara inhisar ettirilmiştir.

¹⁹ SANCAKDAR, Oğuz: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türk Yargı Sistemindeki Konumu ve Kararlarının İdarî Yargı Hâkiminin Vereceği Kararlara Etkisi”, s.248-267, (s.211-293), Sempozyum, Danıştay ve İdarî Yargı Günü 139.Yıl, 11 Mayıs 2007, Ankara 2008, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, No:74; ÜNAL, Şeref: age., s.165-208; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.265-323.

Böyle olmakla beraber Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından bir kısım idarî uyuşmazlıklar, nitelik ve anlamları dikkate alınarak örneksene yoluyla medenî hak ve yükümlülük uyuşmazlıkları kapsamına, içtihatlarla dâhil edilmiştir. Böylece idarî uyuşmazlıkların Sözleşme'nin 6. maddesinde düzenlenen âdil yargılama kurallarına aykırılık yönünden denetime tâbi tutulması sağlanmıştır.²⁰

Özel nitelikte hak ve yükümlülükleri etkileyen idarî işlem, eylem ve kararlar; madde metninde yer alan “medenî hak ve yükümlülükler” kapsamında bulunduğu şeklinde yorumlanarak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi nezdinde dava konusu yapılabilmektedir.

Aşağıda belirtilen işlemler Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından “medenî hak(civil right) ve yükümlülük” niteliğinde değerlendirilmektedir²¹ :

- a. Mülkiyet hakkı ile ilgili olan idarî işlemler ve kamulaştırma kararları.
- b. Bir meslek, sanat veya ekonomik faaliyetin yürütülmesi ile ilgili işlemler.
- c. Çalışma hayatı, iş sözleşmesinin bozulması, işten çıkarma, sosyal güvenlikle ilgili idarî işlemler.
- d. İdarenin takdir yetkisini kullanmasından doğan işlemler.
- e. İdarenin kusurundan doğan zararın tazminine ilişkin uyuşmazlıklar.

²⁰ TEZCAN, Durmuş: “Türk İdarî Yargı Sisteminin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Değerlendirilmesi”, s.173-175, (s.149-180), 2000 Yılında İdarî Yargı Sempozyumu, Ankara 11-12 Mayıs 2000, Ankara 2000, Danıştay Yayın Bürosu Yayınları No:59; TOKLU, Hakan: agm.; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin medenî hak kavramını tartıştığı çeşitli karar örnekleri için bkz. ÇİFTÇİ, Erhan: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Âdil Yargılama İlkesi ve İdarî Yargı”, Danıştay Dergisi, 106 sayılı Dergi, (www.danistay.gov.tr26/12/2005): König davası 28.6.1978 tarih ve 6232/73 sayılı karar, Ringeisen davası 16.7.1971 tarih ve 2614/65 sayılı karar, Benthem davası 23.10.1985 tarih ve 8848/80 sayılı karar, Pudas davası 27.10.1987 tarih ve 10426/83 sayılı karar; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.270-271.

²¹ TEZCAN, Durmuş: agm., s.174-175; TOKLU, Hakan: agm.; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.269-272. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin medenî hak kavramını tartıştığı bazı karar örnekleri için bkz.. ÇİFTÇİ, Erhan: agm.

f. Reşit olmayan çocukları ana-babadan ayırarak korumak amacıyla alınan idarî önlemler.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kamu personeli ile ilgili davalarda 6. madde açısından bazı önemli kriterler de ortaya koymuştur.²²

2. Âdil Yargılama Hakkı'nın Bir Unsuru Olarak "Makûl Süre"²³

A. Davaların Bitirilme Süresi

Âdil yargılama ilkesinin başlıca unsurları; etkin bir şekilde mahkemeye başvurma hakkı, bağımsız ve tarafsız mahkeme ilkesi, yargılama sürecinin âdil olması ve gerekçeli karar, aleniyet ilkesi ve duruşma ile makûl süre içinde davanın sonuçlandırılmasıdır.

"Makûl" kelimesi ile ifade edilmek istenen hususun; hukukun temelinde yer alan "sosyal bakımdan kabûl edilebilir davranışların sınırı"nın belirlendiği, haklı surette ileri sürülmektedir.²⁴

Adalet sisteminin kalite kontrol mekanizmaları olarak; kararların hukuksal kalite kontrolünü yapan itiraz veya temyiz yolları yanında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de usulî hakların korunması yönünden davanın kalite kontrolünü yapmaktadır.²⁵

²² TOKLU, Hakan: agm.; ÇİFTÇİ, Erhan: agm.; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.272-273.

²³ SANCAKDAR, Oğuz: agm., s.259-264; BAŞPINAR, Ahmet: "İdarî Yargıda Makûl Süre İçin Öneriler", s.35 vd., (s.35-47), Sempozyum, Danıştay ve İdarî Yargı Günü 136.Yıl, 11 Mayıs 2004, Ankara 2004, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları No:71; KALAY, Jale: AİHM Kararları Işığında Etkili ve Etkin Bir İdarî Yargı Sistemi, Ankara 2005, s.263-273, ([4]+II+[13]+294+XI sayfa), T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı [basılmamış yüksek lisans tezi]; TEZCAN, Durmuş-Mustafa Ruhan ERDEM-Oğuz SANCAKDAR: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, Gözden Geçirilmiş 2.Baskı, Ankara Şubat 2004, s.339-342, (672 sayfa), Seçkin; ÜNAL, Şeref: age., s.180-187; TOKLU, Hakan: agm.; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.284-288.

²⁴ GÖLCÜKLÜ, Feyyaz: "Yargılama Makamları Önünde Makûl Süre", İnsan Hakları Merkezi Dergisi, Mayıs-Eylül 1991, C:I, S:2-3.

²⁵ HEINTZ, Jean-Jacques: "Mahkemelerin Yönetimi ve Adaletin Kalitesi Konusuna Kısa Bir Giriş (Pourquoi Une Session Consacree Aux Themes de L'Administration des Jurisdictions et de La Qualite de la Justice?)", s.23, (s.19-34 ve s. 343-360), Mahkemelerin Yönetimi ve Adaletin Kalitesi Semineri (Editör: Mehmet TİRYAKİ, Ankara [basım yılı yok], 394 sayfa, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları.

Bilindiği gibi âdil yargılama hakkının ihlâli ile ilgili en fazla yakınma yargı sürecinin uzaması ile ilgilidir.

Davaların yargı makamları önünde zaman içinde uzayıp gitmesi, sürüncemede kalması, pek çok ülkede şikâyetlere sebep olmaktadır.

Âdil yargılama taahhüdünde bulunmuş Sözleşmeye taraf devletlerin bu duruma çare bulmaları bir zorunluluktur. Çünkü Francis Bacon'a göre:

“Adaletsizlik hükme acılık, geciktirme de tatsızlık verir.”...

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrası; devletleri; kendi âdlî sistemlerini, mahkemelerini bu fıkra gereklerinden her birini yerine getirecek şekilde düzenlemeye mecbur tutmaktadır.²⁶

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, yargılamanın makûl süre içinde tamamlanmasını emreden hükmün amacını; daha ilk kararlarında açıkça belirtmiştir: “.... Tüm hak arayanlar için geçerli olan bu hükmün amacı bu kişileri; yargılanma işlemlerinin sürüncemede kalmasına karşı korumak....”²⁷

Ancak standart bir makûl süre tesbiti imkânsızdır.²⁸

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin değerlendirmesine göre, yargılama süresinin 6. madde anlamında makûl olup olmadığı her olayın özelliklerine göre belirlenmelidir.²⁹

Makûl süre yalnız yargılama sürecinde mi dikkate alınacaktır? Yoksa mahkeme kararının infazı bakımından da göz önünde bulundurulacak mıdır?

Bu konu özellikle idarî yargı bakımından çok önemlidir. Bir davada Yunan hükümeti; 6. maddenin dava sürecinde işletilebileceğini, fakat kararın yerine getirilmesi evresinde geçerli olmadığını öne sürmüştür. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu görüşe katılmamış; yargı kararının yerine

²⁶ GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.284.

²⁷ GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.284-285 (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kararı: Stögmüller/Avusturya, 10.11.1969, Seri A (cilt no izlenmektedir) 9, prg.5, Guincho/Portekiz, 10.7.1984, Seri A 81, prg.38, Bock/Almanya, 29.3.1989, Seri A 150, prg. 48).

²⁸ GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.285.

²⁹ BAŞPINAR, Ahmet: agm, s.35; GÖLCÜKLÜ, Feyyaz: agm.; KALAY, Jale: agt., s.264; ÜNAL, Şeref: age., s.180-182; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.285.

getirilmesinin “Hukukun üstünlüğü ilkesi” gereği olduğunu ifade etmiştir.³⁰Böylece “makûl süre” infazda da aranacaktır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. maddesi hazırlanırken; Çalışma Grubu idarî yargının ve dolayısıyla idare hukukunun Sözleşme denetimi dışında tutulmasını kabûl etmiştir. Çünkü idare hukuku, millî veya yerel nitelikte ve her ülkenin kendine özgü bir konu saymakta titizlendiği bir alandı. Günümüzde bu anlayış değişmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi pek çok idarî konuyu Sözleşme ile ilgili sayıp denetlemeye başlamıştır. Diğer yandan bir Avrupa idare hukukundan söz edilir olmuştur.³¹

Avrupa Konseyi’nin akdettiği birçok antlaşma idare hukukuna ilişkin doğrudan veya dolaylı hüküm içermektedir. Bunların bir kısmı doğrudan idare hukuku ile ilgilidir. Henüz bir uluslararası antlaşma yapılmaya düzeye çıkmayan konularda Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi kararlar almış veya tavsiyeler çıkarmıştır.³²

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin idare hukukuyla ve konumuzla ilgili tavsiye kararlarından biri de mahkemelerdeki iş yükünün çoğalmasının önlenmesini ve azaltılmasını amaçlayan bazı önlemler hakkındadır.³³

Avrupa idare hukuku genel ilkeleri 1995 yılında Avrupa Konseyi’nde oluşturulan Uzmanlar Kurulu tarafından tesbit edilmiştir. Bu ilkelerden bir kaçı da konumuzla ilgili olup “makûl sürede işlem yapma ödevi”dir. “Makûl sürede işlem yapma ödevi”ne göre; idarî işlem süreci biçimsel olarak önceden belirlenmiş, düzenlenmiş ise, bu konudaki kurallar arasında işlem evrelerinin makûl sürede bitirilmesi de öngörülmüş olmalıdır.

³⁰ AKILLIOĞLU, Tekin: “İnsan Hakları ve Yönetim Hukuku, Avrupa Yönetim Hukukunun Oluşumunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Rolü”, s.122-123 ve s.134-138, (s.117-138), 2000 Yılında İdarî Yargı Sempozyumu, Ankara 11-12 Mayıs 2000, Ankara 2000, Danıştay Yayın Bürosu Yayınları No:59.

³¹ SANCAKDAR, Oğuz: agm., s.212 vd.; AKILLIOĞLU, Tekin: agm., s.117.

³² AKILLIOĞLU, Tekin: s.117: Karar No (77)31(28 Eylül 1977)-Bireyin yönetsel işlemler karşısında korunması, “Resolution (77)31 on the protection of the individual in relation to the acts of administrative authorities (adopted on 28 September 1977).

³³ Tavsiye Kararı No R(86)12(16 Eylül 1986) Mahkemelerdeki aşırı çalışma yükünün azaltılmasını ve çoğalmasının önlenmesini amaçlayan bazı önlemler hakkında, “Recommendation No R(86)12 concerning measures to prevent and reduce the excessive workload in the courts” (adopted on 16 September 1986); AKILLIOĞLU, Tekin: agm., s.132.

İşlem yapılmamış ve bu konuda bir cevap verilmemişse, susmanın olumlu ya da olumsuz anlama geldiği ulusal mevzuatça kurala bağlanmış olmalıdır. Olumsuz susma karşısında yargı denetimi öngörülmelidir.^{34 35}

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile korunan haklara ilişkin idarî davalarda Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasına göre makûl süre denetimi yapmaktadır. İdarî yargıya gitmeden önce idare önünde geçen süre de makûl sürenin hesaplanmasında dikkate alınmaktadır.³⁶

B. Makûl Sürenin Başlangıcı ve Sonu

Yargılamanın bitirilmesi gereken makûl sürenin hangi süre olduğunun belirlenmesi güçlük arz etmektedir. Komisyon ve Mahkemeye bu maddeyle ilgili çok fazla şikâyet gelmektedir.

Yargılama süresi hukuk davalarında dava dilekçesinin mahkeme kalemine kaydedildiği andan itibaren işlemeye başlar ve yargılamanın bütün aşamalarını kapsar.

Eğer dava açılmadan önce özel bir şart öngörülmüşse – bir idarî makama başvuru zorunluluğu gibi – süre bu tarihten işlemeye başlayacaktır.³⁷

Hükmün verilmesinden sonra istinaf ve temyiz gibi kanun yollarına başvurulmuşsa, buralarda geçen zaman da yargılama süresine dâhildir.³⁸ Sürenin sonu ise; mümkün ve olası kanun yollarının kullanılması, tükeltilmesi sonucunda kesin hükmün ortaya çıktığı tarihtir.³⁹

C. Makûl Süre Değerlendirmesinde Ölçütler

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yargılamada makûl sürenin aşılmadığını tesbit ederken her ne kadar her somut olayın özelliklerini dikkate almakta ise de yine de bu konuda belirlenmiş genel ilkeler vardır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi aşağıdaki kriterleri dikkate alarak “makûl süre” konusunda her davayı kendi şartları içinde değerlendirmek-

³⁴ AKILLIOĞLU, Tekin: agm., s.119.

³⁵ Bu konuda bkz. Türk İdarî Yargısı (IV/2) dipnotlar 60 ve 61.

³⁶ AKILLIOĞLU, Tekin: agm., s.121.

³⁷ KALAY, Jale: agt., s.264-265; TEZCAN, Durmuş-Mustafa Ruhan ERDEM-Oğuz SANCAKDAR: age., s.340; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.285.

³⁸ ÜNAL, Şeref: age., s.180.

³⁹ KALAY, Jale: agt., s.265-266; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.285; TOKLU, Hakan: agm.

tedir; dava konularına göre standart bir makûl süre tesbit etme yolunu tercih etmemektedir.⁴⁰

Nitekim; başka bir dava için makûl süre kabûl edilebilecek olan 21 ayı AİDS hastası için makûl süre olarak kabûl etmemiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi hastanın durumunu ve kısa yaşaması ihtimalinin yüksekliğini göz önüne alarak yargılamayı kısaltabilecek yetkilerin kullanılmamış olmasından dolayı süreyi makûl bulmamıştır.⁴¹

İlk kriter; dava konusunun niteliği, davanın veya olayın karmaşıklığıdır⁴². Bu kriter; hukukî sorunun çözümündeki güçlük, dava ile ilgili delillerin toplanmasında karşılaşılan engel, karmaşık durumlar, hastalık, tutukluluk şeklindeki ilgilinin özel durumu gibi hususları kapsamaktadır.

Yargılamaya konu olan olayın, çok karmaşık olması ve bu karmaşıklık nedeniyle soruşturma dosyasının çok yüklü bulunması, makûl sürenin tayininde ilk etkindir.

İkinci kriter; başvuruçunun tutumuna⁴³, davanın uzun sürmesinde bir etkisinin olup olmadığı konusuna ilişkindir. Hukuk davalarında her ne kadar işin takibi taraflara ait bir sorun ise de; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre bu husus mahkemenin davayı gerekli süratle yürütmesi yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz. Bununla beraber ilgilinin de yargılamada sürati sağlamak için kendine düşeni yaptığını kanıtlaması gerekir.

İdarî yargıda davayı açan ve davanın biran önce lehine sonuçlanmasını isteyen tarafın, davasını geciktirme gibi bir niyeti olamayacağından, genellikle başvuruçudan kaynaklanan bir gecikme yaşanmamaktadır. Esasen idarî davalarda davacının, usûl üzerinde özel hukuk yargılamasında olduğu gibi etken bir işlevi olmadığı için davacının işi geciktirmesinden her zaman söz edilemez.⁴⁴

⁴⁰ BAŞPINAR, Ahmet: agm., s.35; KALAY, Jale: agt., s.266; TOKLU, Hakan: agm.; ÇİFTÇİ, Erhan: agm.; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.285.

⁴¹ BAŞPINAR, Ahmet: agm., s.35-36; GÜLAN, Aydın: "Fransa'da İdarî Yargının Etkinliğini Sağlama Arayışları", İdarî Yargının Yeniden Yapılandırılması ve Karşılaştırmalı İdarî Yargılama Usulü Sempozyumu, 11-12 Mayıs 2001, Ankara 2003, Danıştay Yayınları No:63.

⁴² KALAY, Jale: agt., s.266; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.286; ÇİFTÇİ, Erhan: agm.

⁴³ KALAY, Jale: agt., s.268-269; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.286; ÇİFTÇİ, Erhan: agm.

⁴⁴ BAŞPINAR, Ahmet: agm., s.36; KALAY, Jale: agt., s.272; ÇİFTÇİ, Erhan: agm.

Böyle olmakla beraber Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bir davada, başvuruçunun davanın karmaşık hale gelmesine ve uzamasına sayısız dilekçe vermek suretiyle bizzat sebebiyet verdiğini tesbit ederek, Sözleşme'nin ihlâl edilmediğine karar vermiştir.⁴⁵

Üçüncü kriter; yargılama esnasında yetkili ve ilgili makamların tutumu, yargı organlarına atfedilecek âtıl dönemlerin olup olmadığı gibi hallerdir.

İdarî davada idarenin ve idare hâkiminin yükümlülükleri söz konusudur. Gecikmelerin bu iki unsurdan kaynaklanması beklenebilir. İdare ve yargılama makamlarının ihmalî veya kusuru görülmüşse, makûl süre aşımından devlet sorumlu tutulacaktır.

Eğer davadaki gecikmeye devlet kurumlarından biri sebep olmuşsa (işlem dosyasının geç gönderilmesi, ara kararın cevabının geciktirilmesi gibi), taraf devlet bu gecikmeden sorumlu tutulmaktadır.

Kişiler böyle bir gecikmeye yol açmışsa, taraf devlet doğrudan sorumlu tutulmamakta, ilgili mahkemenin kişilerin neden olduğu gecikmeye karşı gerekli önlemi alıp almadığına bakılmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi; bazı davalarda ileri sürülen personel yetersizliği, aşırı iş yükü, ulusal mevzuatın sebep olduğu gibi mazeretleri, yargılama sürecinin uzamasının haklı gerekçesi olarak görmemektedir.⁴⁶

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bir davada İsviçre federal mahkemesinin uzun bir süre dava dosyası üzerinde işlem yapmadan hareketsiz kaldığını tesbit etmiştir.

İsviçre hükümeti federal mahkemenin ağır bir iş yükü altında olduğunu istatistikler ile ortaya koymuş, mahkemenin bu nedenle davaları önem sırasına göre incelediği şeklinde savunma yapmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu savunmayı geçerli mazeret saymamış, Sözleşme'nin 6. maddesinin ihlâl edilmiş olduğuna karar vermiştir.⁴⁷ Asıl önemli olan;

⁴⁵ KALAY, Jale: agt., s.268-269; TEZCAN, Durmuş-Mustafa Ruhan ERDEM-Oğuz SANCAKDAR: age., s.339-340.

⁴⁶ SANCAKDAR, Oğuz: agm., s.260; KALAY, Jale: agt., s.267; ÇİFTÇİ, Erhan: agm.; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.287.

⁴⁷ SANCAKDAR, Oğuz: agm., s.260; KALAY, Jale: agt., s.269 (Zimmerman Stiner/İsviçre davası, 13.7.1983, Seri A (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları-Mahkeme'nin resmî yayını) 1955 yılında yayınlanmaya başlamıştır, 66, prg. 24; Martins Moreira/Portekiz davası, 26.10.1988, Seri A (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları-Mahkeme'nin resmî yayını) 1955 yılında yayınlanmaya başlamıştır, 143, prg. 52).

gecikmenin; kamu makamlarının tutum ve davranışlarından kaynaklanıp kaynaklanmadığının araştırılmasıdır. Makûl süreyle ilgili olarak; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin organları önünde hak iddia edebilmek için başvurunun iç hukukta bütün yolları tüketmiş olması lâzımdır. Fakat bu şart; makûl sürenin üzerinde bir süre geçmesine rağmen davanın sonuçlanmasını beklemek anlamına gelmemektedir.

Henüz dava sonuçlanmamış olmasına rağmen makûl olmayan gecikme ortaya çıkmışsa, süreyle ilgili şikâyetler; yargılamalar devam ederken de ileri sürülebilmektedir. Makûl süre; temyiz aşaması dâhil, tartışma konusu yargılamanın bütününe kapsamaktadır. 6. maddenin 1. fıkrası ilk derece, istinaf veya temyiz ayırımı yapmamaktadır.⁴⁸ Makûl süre değerlendirilmesinde dava sonucu önemli ve etkili değildir. Diğer bir deyişle, dava makûl süre içinde bitirilmiş olsaydı dahî sonucun değişmeyeceği hususu devlet lehine bir def'i teşkil etmez.⁴⁹

Davada uygulanacak kanun hükmünün anayasaya aykırılığı iddiasıyla, anayasa mahkemesi önüne götürülmüş olması nedeniyle geçen süre, anayasa mahkemesi tarafından dava veya suçlamayı konu alan bir karar verilmeyeceğinden ilke olarak hesaba katılmayacaktır. Bununla birlikte anayasa mahkemesinin kararı asıl davanın esasını doğrudan etkileyecek nitelikte ise, bu mahkeme önünde geçen sürenin de "makûl süre" hesabında göz önünde tutulması mümkündür. Çünkü 6. madde yargılamanın türü ve niteliği göz önünde tutulmak şartıyla, hiçbir ayırım gözetmeden, bütün yargı mercilerini bağlamaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 1989 yılında vermiş olduğu Bock-Almanya davasıyla ilgili kararında, anayasa mahkemesi önündeki yargılamanın makûl sürenin hesabında göz önünde tutulması gerekip gerekmediği hususunun, bu mahkemenin vereceği kararın yerel mahkeme önündeki davayı etkileyip etkilemediğine göre belirlenmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁰ Makûl sürenin ihlâlinde davanın nasıl sonuçlandığı önemli olmadığı gibi, zaman aşımı nedeniyle düşmüş olması da makûl süre ihlâlini ortadan kaldırmaz.⁵¹ O halde davasının makûl süre içinde

⁴⁸ SANCAKDAR, Oğuz: agm., s.269; BAŞPINAR, Ahmet: agm., s.36; KALAY, Jale: agt., s.264; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.287.

⁴⁹ GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.287.

⁵⁰ TEZCAN, Durmuş-Mustafa Ruhan ERDEM-Oğuz SANCAKDAR: age., s.340; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.285-286.

⁵¹ TEZCAN, Durmuş-Mustafa Ruhan ERDEM-Oğuz SANCAKDAR: age., s.340; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.287.

görülmediğine ilişkin bir iddiada bulunmak için davanın sonuçlanmasını beklemek gerekmez. Önemli olan; makûl olmayan bir gecikmenin varlığıdır.⁵²

III. SÜRE KAVRAMI VE TÜRK YARGI SİSTEMİ

1. Süre kavramı ve 1982 Anayasası

“Zaman” kavramının somut hali olan “süre” 1982 Anayasası’nın birçok hükmüne yansımıştır. Bu hükümlerin önemli bir kısmı da doğrudan veya dolaylı bir şekilde idare hukukuyla, idarî yargıyla ilgilidir. 1982 Anayasası’nın 141. maddesinin son cümlesi “Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması yargının görevidir.” şeklindedir. Anayasa “mümkün olan sürat” ifadesiyle gecikmeleri önleme amacı gütmektedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. maddesindeki “makûl sürede yargılama hakkı” ile 1982 Anayasası’nın 141. maddesi birbirine benzemekle beraber aralarında nitelik farkı vardır: “... mümkün olan süratle yargılama” Anayasa’nın yargıya verdiği bir görev niteliği taşımaktadır. Sözleşme’nin 6. maddesindeki “makûl sürede yargılama” ise ilgili kişi bakımından dava edilebilir bir hak niteliğindedir.⁵³ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Türk idare hukukunun yazılı ve aslî kaynağıdır ve kanunlardan üstündür. Çünkü 1982 Anayasası’nın 90/5. maddesine göre: “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi’ne başvurulamaz. (Ek:7.5.2004-5170/7 md.). Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.”⁵⁴

⁵² GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz GÖLCÜKLÜ: age., s.287; TEZCAN, Durmuş-Mustafa Ruhan ERDEM-Oğuz SANCAKDAR: age., s.340.

⁵³ BAŞPINAR, Ahmet: agm., s.35-36; KALAY, Jale: agt., s.270.

⁵⁴ Uluslararası sözleşmelerin Türk iç hukuku karşısındaki durumu için bkz. ALİEFEN-DİOĞLU, Yılmaz: “Uluslararası Sözleşmelerin İç Hukuk Karşısında Durumu”, s.153-166, Sempozyum, Danıştay ve İdarî Yargı Günü 139.Yıl, 11 Mayıs 2007, Ankara 2008, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları No:74; SANCAKDAR, Oğuz: agm., s.224 vd.; ÜNAL, Şeref: age., s.407-417; GEREK, Şahnaz-Ali Rıza AYDIN: “Anayasa’nın 90.Maddesi Değişikliği Karşısında Yasaların Geleceği ve Anayasal Denetim”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S:55, Y: 2004, s.226-238; ODYAKMAZ, Zehra: “Hukukun Uluslararası Bütünleşmesi ve İç Hukuka Yansıması”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:16, S:2, Y: 2008, s.11-44; ODYAKMAZ, Zehra: “International Integration of Law and Its Reflection to National

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına da Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Yargıtay ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesi atıfta bulunmaktadırlar.⁵⁵ 1982 Anayasası'nın 38. maddesine göre “Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz;...”. Bu hüküm Türk Ceza Kanunu'nda da yer almıştır. 1982 Anayasası'nda “ Kişi hürriyeti ve güvenliği” başlıklı 19. maddeye göre “...Yakalanan veya tutuklanan kişi,.....en geç kırk sekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok dört gün içinde hakim önüne çıkarılır...” Burada tutuklama idarenin bir kolluk faaliyetidir. Anayasa'nın 40/2. maddesine göre “...(Ek:3.10.2001-4709/16 md.) Devlet, işleminde; ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır...” Burada devlet, daha doğrusu idare, yaptığı işlemlerin üstünde bireyin sâdece başvuracağı yolları ve mercileri değil, aynı zamanda bu yollara başvuru sürelerini de belirtecektir.⁵⁶

Law (Hukukun Uluslararası Bütünleşmesi ve İç Hukuka Yansımaları)”, Pravni zivot casopis za pravnu teoriju i praksu, Tematski Broj, Pravo I Medunarodne Integracije, 21 godine kopaoniceke skole prirodnog prava, udruzenje pravnika srbije, Broj 14, Beograd 2008, Tom VI, s.231-258.

⁵⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türk yargı sistemindeki konumu için bkz. SANCAKDAR, Oğuz: agm., s.211-293; KABOĞLU, İbrahim Ö.: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Üye Devletlerin Yargı Sistemlerine Göre Konumu”, s.139-147, 2000 Yılında İdarî Yargı Sempozyumu, Ankara 11-12 Mayıs 2000, Ankara 2000, Danıştay Yayın Bürosu Yayınları No:59; GEREK, Şahnaz-Ali Rıza AYDIN: “Türk Anayasa Yargısında İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin Yeri”, Amme İdaresi Dergisi, C:37, S:3, Eylül 2004, s.83-110.

⁵⁶ Bu fıkra Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 28 Eylül 1977 tarihli ve (77) 31 sayılı “Bireyin İdarî İşlemler Karşısında Korunması” başlıklı kararında yeralan hususlardan biridir. (Resolution 77/31 on the Protection of the Individual in Relation to the Acts of Administrative Authorities –adopted on 28 September 1977).

Türkiye’de henüz bir Genel İdarî Usul Kanunu yürürlüğe girmemiş ancak bu konuda İdarî Usul Kanunu hazırlamak için Komisyon kurulmuş ve çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar için bkz. ODYAKMAZ, Zehra: “Hazırlanmakta Olan İdarî Usûl Kanunu Açısından Demokratikleşme Sürecinde Şeffaflaşma ve Bireye Tanınan Haklar”, Prof. Dr. Naci KINACIOĞLU’na Armağan, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt I, Sayı 2, Aralık 1997, s.1-21; ODYAKMAZ, Zehra: “İdarî Usûlden Beklediklerimiz”, s.2-5, T.C. Başbakanlık İdarî Usûl Kanunu Hazırlığı Uluslar arası Sempozyumu Bildiriler, 17-18 Ocak 1998 Ankara, Ankara 1998, vi+307 sayfa, T.C. Başbakanlık Basımevi; ODYAKMAZ, Zehra: “Demokratik Yönetim İçin İdarî Usul Yasası”, s.203-208, Hukuk Merceği, Konferans ve Paneller 2002, Law Scope Conferences and Panel Discussions 2002, 3, Ankara Barosu Yayınları, ABA Publications, 602 sayfa; ODYAKMAZ, Zehra: “Şeffaf Yönetime Doğru”, Strateji (Yimder Bülteni), Yıl: 1, Sayı: 2, s. 3; ODYAKMAZ, Zehra: “Kamu Yönetimi Reformundan

Anayasa'nın “ Dilekçe hakkı” başlıklı 74. maddesine göre: “(Değişik: 3.10.2001-4709/26 md.). Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne yazı ile başvurma hakkına sahiptir. (Değişik: 3.10.2001-4709/26 md.). Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu, gecikmeksizin dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir.....” 01.11.1984 tarihli ve 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun idarenin cevap verme yükümlülüğünün süresini 30 gün olarak düzenlemiştir.⁵⁷

2. Süre Kavramı ve Türk İdarî Yargısı⁵⁸

İdarî yargıda davacı birey güçsüz, davalı idare ise güçlüdür. Bu nedenle idarenin aldığı idarî nitelikteki bir karar için verilen iptal kararının geçmişe şâmil (etkili) olması da, kişiyi idare karşısında korumak içindir. İdarî yargı yeri bir idarî kararı iptal ettiği zaman, davanın açıldığı tarihten veya mahkemenin iptal kararını verdiği tarihten itibaren değil, idarenin o kararı verdiği tarihten itibaren geçmişe yürüterek iptal etmektedir.

İdarî Beklentiler”, s.13 – 25, Kamu Yönetimi Reformu (Panel) , Ankara 21.06.2003, Ankara 2003, 96 sayfa, Türkiye Kamu – Sen Arge Yayınları, Yayın No: 7.

⁵⁷ 01.11.1984 kabul tarihli ve 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun için bkz. 10.11.1984 yayın tarihli ve 18571 sayılı Resmî Gazete.

⁵⁸ Türk idarî yargısında dava açma süreleri için bkz. KAPLAN, Gürsel: age., s.17 vd.; ONAR, Sıddık Sami: İdare Hukukunun Umumî Esasları, III. Cilt, Üçüncü Bası, İstanbul 1966, s.1960-1968, (XXXI+(-1441+2152)) sayfa, İsmail Akgün Hak Kitabevi Matbaa ve Kitapçılık Müesseseleri; SANCAR, Mithat: agm.; ZABUNOĞLU, Yahya K.: “İdarî Yargıda Dava Açma Süresi (2577 sayılı İYUK’nun 10. ve 11. Maddeleri Açısından Bir İnceleme)”, s.190, (s.187-207), I.Ulusal İdare Hukuku Kongresi, Birinci Kitap, İdarî Yargı, 1-4 Mayıs 1990 Ankara, Ankara 1991, X+452 sayfa, Danıştay Yayınları No:53; AKINCI, Müslüm: age., s.180-187; DURAN, Lütfi: “İdarî Kazada Dava Açma Müddeti (İdarî Müruru Müddet)”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C:XI, S:1-2, Y:1944, s.247 (s.238-263); ULER, Yıldırım: “Yönetsel Yargıda Dava Süresi”, s.259, (s.209-262), I.Ulusal İdare Hukuku Kongresi, Birinci Kitap, İdarî Yargı, 1-4 Mayıs 1990 Ankara, Ankara 1991, X+452 sayfa, Danıştay Yayınları No:53; ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: İdarî Yargı, Tamamı Çözümlü Çıkmış Sorular, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 5.Bası, İstanbul Mayıs 2010, s. 253-292, (400 sayfa), İkinci Sayfa Yayın No:6, Themis, Dizi No:4; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref: Yönetsel Yargı, Güncelleştirilmiş 23. Bası, Ankara Ekim 2005, s.394-424, (XXV+568 sayfa), Turhan Kitabevi Yayınları; KARAHANOGULLARI, Özlem Erdem: “İdarî Davalarda Süre Sorunları”, İdarî Yargı, Türkiye Barolar Birliği ve Mersin Barosu’nca 11-12 Nisan 2003’de düzenlenen Panel’de sunulan bildirilerin toplandığı kitap, s.87-121; ÇIRAKMAN, Erol: “İdarî Davalarda Süre”, İdare Hukuku ve İdarî Yargı ile İlgili İncelemeler I, s.191.

Türk idarî yargılama usulünde idarî dava açılmadan önce kullanılabilen birbirinden farklı iki idarî başvuru yolu vardır:

Bu başvurular idarî yargıda “süre”lerin durmasına yol açarlar. İdarî Yargılama Usulü Kanunu’nun “İdarî makamların sükûtu” başlıklı 10. maddesine göre ilgililer idarî davaya konu olabilecek bir idarî işlem veya eylemin yapılması için idarî makamlara başvurdukları zaman, idarenin cevap verme süresi 60 gündür.

Buna karşılık 01.11.1984 tarihli ve 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun’a göre bireyin herhangi bir konudaki dilekçesine idarenin cevap verme süresi 30 gündür. Yine 24 Nisan 2004 tarihli ve 4986 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’na göre bilgi edinmek üzere başvuran kişiye ise idare 15 gün (bazı eklemelerle birlikte 30 gün) içinde cevap vermek zorundadır.

İdarî Yargılama Usulü Kanunu’na göre idare başvuruya 60 gün içinde cevap vermezse zımnî red böylece ortaya çıkmış olur ve istek reddedilmiş sayılır. İlgililer 60 günün bittiği tarihten itibaren dâva açma süresi içinde konusuna göre Danıştay’a, idare mahkemesine veya vergi mahkemesine dava açabilirler.

20

İdarî Yargılama Usulü Kanunu’nun 10. maddesine göre yapılan başvurunun amacı idareye bir idarî işlem ya da eylemi ilk kez yaptırmak, idareyi harekete geçirmek içindir. Bu başvuruyu Anayasa’da düzenlenen dilekçe hakkı ile karıştırmamak lâzımdır.

Burada önemli olan husus da şudur: İdare kesin olarak reddetmek veya susmak yerine bazı hallerde kesin olmayan “Durumunuz inceleniyor...” gibi bir cevap verebilir. Böyle bir cevap karşısında ilgili iki hakka sahiptir: Ya kesin olmayan cevabı isteğin reddi sayarak dava açabilir ya da kesin cevabı bekleyebilir. Bu bekleme süresi başvuru tarihinden itibaren altı ayı geçemez.⁵⁹

İdarî Yargılama Usulü Kanunu’nun 11. maddesinde ise ortada mevcut bir idarî işlem vardır, ilgili bu idarî işleme karşı iptal davası açmadan önce idarî işlemin kaldırılması, geri alınması, değiştirilmesi veya yeni bir işlem

⁵⁹ AKINCI, Müslüm: age., s.182-183; SANCAR, Mithat: agm.; ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: İdarî Yargı, age., s.263-268; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref: Yönetmelik Yargı, Güncelleştirilmiş 23.Bası, Ankara Ekim 2005, s.404-406 (XXV+568 sayfa), Turhan Kitabevi Yayınları; KARAHANOGULLARI, Özlem Erdem: agm., s.94-98.

yapılması için idarî dava açma süresi içinde üst makama başvurmaktadır.
60

İdarî Yargılama Usulü Kanunu'nun "Kararların sonuçları" başlıklı 28. maddesine göre Danıştay, bölge idare mahkemeleri, idare mahkemeleri ve vergi mahkemelerinin verdikleri kararlara göre, idare en geç 30 gün içinde işlem tesis etmeye veya eylemde bulunmaya mecburdur. İdarî yargı yerlerinin verdikleri kararlara göre işlem tesis etmeyen veya eylemde bulunmayan "idare" aleyhine davacı birey, idarî yargı yerinde maddî ve manevî tazminat davası açabilir. Mahkeme kararını, kamu görevlisi, 30 gün içinde **kasten** yerine getirmezse⁶¹ ilgili; idare aleyhine idarî yargıda dava açabileceği gibi, mahkeme kararını yerine getirmeyen kamu görevlisi aleyhine de tazminat davası açabilir. Ayrıca Türk Ceza Kanunu'nda, yargı kararlarını uygulamamanın cezaî müeyyidesi de vardır.

Bu tazminat meselesinde üzerinde durulması gereken husus şudur: Bu maddede düzenlenen tazminat, idarenin en geç 30 gün içinde yerine getirmesi gereken, idarî yargının verdiği iptal kararını uygulamaması nedeniyle. İdare çoğu kez mahkûm edildiği bu tazminatı yanlış yorumlamakta, yerine getirmediği iptal kararının karşılığı olarak ödediğini zannederek iptal kararını uygulamamaya devam etmektedir. Hâlbuki idare, hem idarî yargı yerinin verdiği ilk iptal kararını yerine getirecek, hem de bu kararın gereğini zamanında yapmadığı için mahkûm olduğu tazminatı da ödeyecektir. Çünkü bu tazminat İdarî Yargılama Usulü Kanunu madde 28'e göre idarenin, aslında kanunun ifadesiyle gecikmeksizin, üstelik en geç 30 gün içinde yerine getirmemesinden dolayı ödemesi gereken tazminattır. Yani idare iptal kararını yerine getirme konusunda "süre"yi aşmıştır. 30 gün geçtikten sonra tazminat açısından iptal kararını yerine getirip getirmemesi önemli değildir. Önemli olan kanundaki süreye uyulmamış olmasıdır. Davacı; infazın süresinde yerine getirilmemiş olması nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne "makûl süre"ye dayanarak başvurabilir. İdarenin infaz süresinin de "makûl süre"ye dahîl

⁶⁰ AKINCI, Müslüm: age., s.182-183; SANCAR, Mithat: agm.; ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: İdarî Yargı, age., s.268-273; KARAHANOGULLARI, Özlem Erdem: agm., s.111-112.

⁶¹ Yargı kararını kasten uygulamayan kamu görevlisinin sorumluluğu konusunda bkz. ALTAY, Evren: "Yargı Kararlarının Uygulanması", s.129-134, (s.111-134), Sempozyum, Danıştay ve İdarî Yargı Günü 139.Yıl, 11 Mayıs 2007, Ankara 2008, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, No:74; ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: İdarî Yargı, age., s.191-192; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref: age., s.256-261.

olduğuna ilişkin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Hornsby kararı bu hususu doğrulamaktadır.⁶²

Ayrıca Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin "İdare Hukuku Alanında İdarî Kararlar İle Mahkeme Kararlarının İcrası Hakkındaki REC(2003)16 Sayılı Tavsiye Kararına Eki"nin ilgili maddeleri de "idarî mercilerle ilgili yargı kararlarının icrası"nı düzenlemiştir.

Tavsiye Kararının Eki'ndeki düzenlemeye göre üye devletler; yargı kararlarını uygulamayı ret veya ihmal eden idarî mercilerin bundan sorumlu tutulmasını sağlamalıdır. Yargı kararlarını uygulamakla sorumlu kamu görevlileri de bu kararları uygulamamaları halinde disiplin, hukuk ve ceza işlemlerine tâbi tutulabilmelidir.⁶³

1982 tarihli İdarî Yargılama Usulü Kanunu ile eski Türk Ceza Kanunu (yeni Türk Ceza Kanunu 2004 yılında kabûl edilmiştir) az önce belirtildiği gibi kamu görevlileri hakkında gereken düzenlemeyi çok önceden ve detaylı yapmıştır. Hattâ bazı durumlarda kamu görevlisinin yargı kararını kasten yerine getirmemesi halini ayrıca düzenlemiştir.⁶⁴

3. Süre'nin Düzenlenmediği Ancak Düzenlenmesi Gereken Bazı Durumlar

Adli yargıda olduğu gibi idarî yargıda da; teknik konularda idarî yargı mercileri; konunun uzmanlarının bilgisine başvurmak ihtiyacını duymaktadırlar.

İdarî yargıda başvuru bu uzmanlar; kişiler, kamu kuruluşları ve Adli Tıp Kurumu'dur.

⁶² AKILLIOĞLU, Tekin: agm., s.122-123 ve s.134-138; ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: İdarî Yargı, age., s.190-192.

⁶³ Bkz. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin İdare Hukuku Alanında İdarî Kararlar ile Mahkeme Kararlarının İcrası Hakkında Rec (2003) 16 sayılı Tavsiye Kararı'nın Eki: II. İdarî mercilerle ilgili yargı kararlarının icrası konulu bölümünün 1.Genel Hükümler başlıklı maddesinin c fıkrası: "c. Üye devletler, yargı kararlarını uygulamayı ret veya ihmal eden idarî mercilerin bundan mesul tutulmasını sağlamalıdır. Yargı kararlarını uygulamakla sorumlu kamu görevlileri de bu kararları uygulamamaları halinde disiplin, hukuk ve ceza işlemlerine tâbi tutulabilmelidir." Rec (2003) 16 sayılı Tavsiye Kararı ve Eki'nin tümü için bkz. Mahkemelerin Yönetimi ve Adaletin Kalitesi Semineri (Editör: Mehmet TİRYAKİ), Ankara [basım yılı yok], s.291-294, (394 sayfa), Türkiye Adalet Akademisi Yayınları.

⁶⁴ ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: İdarî Yargı, age., s.191-192.

Mevzuatta bilirkişi olarak kişilere, kamu kuruluşlarına ve Adlî Tıp Kurumu'na gönderilen işlerin cevaplandırılacağı azamî sürenin ne olacağı hakkında herhangi bir süre saptanmamıştır. Bu yüzden aylarca veya yıllarca bilirkişilerin, Adlî Tıp Kurumu'nun cevabı beklenmekte, davalar bu yüzden uzadıkça uzamaktadır. Bu halden yalnız ilgililer değil, yargı mercileri de çok şikâyetçidirler. Bu nedenle uzmanlık alanındaki bilgilerine müracaat edilen kişi ve makamların o konuda görüşlerini içeren raporlarını mutlaka belli bir süre içinde vermeleri zorunluluğu getirilebilir, kanaatimce getirilmelidir de. Bu süre işin niteliğine göre yargı mercilerince belirtilen “makûl bir süre” de olabilir. Hattâ yargı merciine bu süreyi tâyin etmesi zorunluluğu getirilmelidir.

4. Süre'nin Düzenlendiği Ancak Süreye Bağlı Olmaması Gereken Durumlar

İdarî Yargılama Usulü Kanunu'nun 13. maddesine göre idarî eylemler dolayısıyla hakları ihlâl edilenler idarî yargıda dava açmadan önce, idareye başvuracaklar ve haklarının yerine getirilmesini isteyeceklerdir.

İlgililer kendilerine zarar veren eylemi öğrendikleri tarihten itibaren 1 yıl içinde idareye başvuracaklardır. İlgililerin bu isteği idare tarafından kısmen veya tamamen reddedildikten sonra veya idare tarafından 60 gün içinde cevap verilmezse ilgili, dava açma süresi içinde idarî dava açabilir. Buradaki 1 yıllık süre davacının idarî eylemi öğrendiği tarihten itibaren değil, idarî eylemden doğan zararı öğrendiği tarihten itibaren başlayacaktır. Eylem tarihinden itibaren de 5 yıl içinde idareye başvurmuş olmalıdır. İdarenin verdiği cevaba “ön karar” denilmektedir.⁶⁵

Burada vurgulamak istediğimiz husus; vücutta daimî hasar bırakan sakatlıklarda, özellikle uzun süren tedavilerden sonra; davacının idareye başvurma, ön karar alma ve dolayısıyla dava açma sürelerini kaçırmasıdır.

Bir idarî eylem nedeniyle meydana gelen sakatlıkta, davacı ilgilinin idareye, ön karar alması için 1 yıl içinde yapacağı başvuru süresinin başlaması; davacının sakat kaldığı hususundaki kesin rapor tarihinden itibaren hesabedilmektedir.

Bu düzenlemeyi ve süreleri bilemeyen birçok kimse, hattâ daimî olarak sakat kalacağını bile olayın başlangıcında bilemeyen pek çok kimse, sırf bu süre aşımı nedeniyle mağdur olmaktadır.

⁶⁵ ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: İdarî Yargı, age., s.283-290; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref: age., s.255.

Bu mağduriyetin giderilmesi için iki çözüm önerimiz bulunmaktadır:

İlk önerim; 1982 Anayasası'nın 40/2. maddesinde yer alan düzenlemenin uygulamaya geçirilmesidir. Daha önce de değindiğimiz bu hükme göre devlet idarî işlemlerin altında ilgilinin başvuracağı mercileri ve süreleri belirtmek zorundadır.⁶⁶

İşte hastaneler ve doktorlar ilgili mağdura verecekleri -sakat kalacağı konusundaki- kesin raporun altına başvuracağı idarî makamları, yargı mercilerini ve sürelerini yazmak zorunda olmalıdırlar. Özel hastaneler de aynı şekilde bu uygulamaya tâbi olacaklardır. Çünkü özel hastaneler Sağlık Bakanlığı'nın denetimine tabidirler. Zaten bu husus da kanunla düzenlendiğinde her bir farklı statüdeki hastane veya sağlık merkezi bu kurallara uymak zorunda kalacaktır.

Önereceğimiz ikinci husus ise; vücutta daimî hasar bırakacak olan durumlarda idareye başvuru süresinin ve idarî yargıda tazminat davası açma süresinin sınırının hiç olmamasıdır ki kanaatımızca doğru olan da budur.

Burada “hukukta istikrar” ilkesinden bahsetmek gereksizdir. Çünkü ortada hukuken tartışılan bir idarî işlem yoktur. Ömrünün sonuna kadar hasta veya sakat kalacak bir insana; idarenin ödemesi gereken fakat sırf süre aşımı nedeniyle haksız olduğu halde ödemekten kurtulduğu bir tazminat söz konusudur.

Türk idarî yargılama usulünde “eski hale getirme” müessesesi yoktur.⁶⁷ Oysa çeşitli haklı nedenlerle kesin sürelerin kaçırılması çoğunlukla görülen bir haldir. Bu nedenle haklı sebeplerle kesin süreye uyulamaması halinde, hakkın tamamen kaybedilmesini önlemek için idarî yargıda da “eski hale getirme” müessesesinin kabûlünde zorunluluk vardır. Bu müessesenin kabûlü belki yargılama süresini 1 celse için uzatabilir ama bir hakkın da düşmesini önler. Asıl olan da hakkın; sahibine verilmiş olmasıdır.

⁶⁶ Bkz. 58 no.lu dipnot.1982 Anayasası'nın 40.maddesi “XV. Temel hak ve hürriyetlerin korunması:Madde 40: (Ek: 3.10.2001-4709/16. md) Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.....”.

⁶⁷ İdarî Yargılama Usulü Kanunu'nun 31. maddesi bu kanunda hüküm bulunmayan hususlarda Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun uygulanacağını ifade etmiş ve bu durumları “sayma yolu” ile belirtmiş, “eski hale getirme” müessesesini saymamıştır. Eski hale getirme Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 166-174. maddelerinde düzenlenmiştir.

IV. AVRUPA ETKİN YARGI KOMİSYONU⁶⁸

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi üye devletlerde yargı etkinliğini ve işleyişini iyileştirme amacıyla 2002 yılında Avrupa Etkin Yargı Komisyonu'nun (The European Commission For Justice-CEPEJ) kurulmasına karar vermiştir.

Etkin yargı sisteminin en önemli unsurlarından biri “yargılama sürecinin makûl sürede” gerçekleşmesidir. ⁶⁹ CEPEJ “Her davanın en uygun ve öngörülebilir bir süre içerisinde görülmesi” başlıklı bir çerçeve program kabûl etmiş ve “Zaman Yönetimi Kontrol Listesi” oluşturmuş, yargılama süreleri konusunda çalışma yapmak üzere bir görev birimi kurmuştur.

CEPEJ'in “Orta Vâdeli Faaliyet Programı”na göre; CEPEJ; mahkemelerin en uygun ve öngörülebilir yargılama usulü sürelerine uymasını kolaylaştıran araçlar geliştirmeyi hedeflemiştir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi; mahkemelerin aşırı iş yükünü önleyici ve azaltıcı tedbirler hakkında üye devletlere yönelik bir tavsiye kararı almıştır. ⁷⁰

⁶⁸ Avrupa Etkin Yargı Komisyonu'nun (CEPEJ) Kuruluşuna İlişkin Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Res (2002) 12 Sayılı Kararı ile Rec (2002) 12 Sayılı Kararın 1 ve 2 no.lu Eki için bkz. Mahkemelerin Yönetimi ve Adaletin Kalitesi Semineri (Editör: Mehmet TİRYAKİ), age., s.121-129.

Resolution Res (2002) 12 Establishing the European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) ile Appendix 1 to Resolution Res (2002) 12 için bkz. Mahkemelerin Yönetimi ve Adaletin Kalitesi Semineri (Editör: Mehmet TİRYAKİ), age., s.131-135.

CEPEJ konusunda bkz. STAWA, Georg: “Avrupa Konseyi'nin Yargının Bağımsızlığı ve Etkinliğinin Güçlendirilmesine Katkıları: Avrupa Etkin Yargı Komisyonu (CEPEJ: The European Commission For The Efficiency of Justice Your Network For Improved Standards)”, s.55-59 ve s.361-371, Mahkemelerin Yönetimi ve Adaletin Kalitesi Semineri (Editör: Mehmet TİRYAKİ), age., s.121-129 ; SAYGI, Selda: “Avrupa Etkin Yargı Komisyonu (CEPEJ)”, Mahkemelerin Yönetimi ve Adaletin Kalitesi Semineri (Editör: Mehmet TİRYAKİ), age., s.61-65.

⁶⁹ YET, Orhun: “İdarî Yargının Etkinliğine İlişkin Sorunlar”, 2000 Yılında İdarî Yargı Sempozyumu, Ankara 11-12 Mayıs 2000, Ankara 2000, s.81-88, Danıştay Yayın Bürosu Yayınları No:59; STAWA, Georg: agm., s.56-57.

⁷⁰ STAWA, Georg: agm., s.56 vd.; Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Mahkemelerin Aşırı İş Yükünü Önleyici ve Azaltıcı Tedbirler Hakkında Üye Devletlere Yönelik R (86) 12 Sayılı Tavsiye Kararı, R (86)12 Sayılı Tavsiye Kararı Eki, Recommendation No.R(86)12 of The Committee of Ministers to Member States Concerning Measures to Prevent and Reduce the Excessive Workload In The Courts and Appendix to Recommendation No.R(86)12 için bkz. Mahkemelerin Yönetimi ve Adaletin Kalitesi

Önerilen tedbirlerin bir tanesi de hâkimlerin ve avukatların, uyuşmazlıkların çözümü için tarafları; yargı öncesi çözüm usûllerine teşvik etmeleridir. Bunlar da uzlaştırıcılık, arabuluculuk, tahkim gibi usûllerdir.⁷¹

Semineri (Editör: Mehmet TİRYAKİ), age., s.183-189; CEPEJ'in 6.Toplantısında (7-9 Aralık 2005, Strasbourg) kabul edilen 9 Aralık 2005 tarihli Avrupa Etkin Yargı Komisyonu (CEPEJ) Orta Vadeli Faaliyet Programı, European Commission For The Efficiency of Justice (CEPEJ) Medium-Term Activity Programme için bkz. Mahkemelerin Yönetimi ve Adaletin Kalitesi Semineri (Editör: Mehmet TİRYAKİ), age., s.137-164.

⁷¹ Tahkim için bkz. GÜLAN, Aydın-Kemal BERKARDA: “İdare Hukukunda Gerçekleşen Köklü Değişimler”, s.127-132, (s.113-135), Sempozyum, Danıştay ve İdarî Yargı Günü 134. yıl, 10-11 Mayıs 2002, Ankara 2002, Danıştay Başkanlığı; ODYAKMAZ, Zehra: “İdarî Uyuşmazlıklarda Alternatif Çözüm Yolları (Türk Mevzuatı ve Uygulamaları)”, s.63-83, Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları Sempozyumu, Ankara 3-5 Nisan 2006 (Editör: Mehmet TİRYAKİ), Ankara 2006, 152 sayfa, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları; ODYAKMAZ, Zehra: “Mutual Limits of Administration's and Individual's Powers or Freedom of Power in Terms of Alternative Dispute Resolutions in Administrative Law (Yargı-Öncesi Çözüm Usûlleri Açısından İdare Hukukunda İdarenin ve Fertlerin Yetkilerinin Karşılıklı Sınırı ya da Yetki Hürriyetleri)”, Pravni zivot casopis za pravnu teoriju i praksu, Tematski Broj, Pravo I Sloboda, 20, godina kopaonické škole prirodnog prava, Broj 10/2007, Godina LVI / Knjiga 510, 1-972, Beograd, s.547-576; ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: Anayasa Hukuku İdare Hukuku, Hâkim ve Kaymakam Adayları İçin Güncellenmiş 11.Bası, İstanbul Temmuz 2010, s.323-324, (583 sayfa), İkinci Sayfa Yayın No:8, Themis Dizi No:1. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Mahkemelerin Aşırı İş Yükünü Önleyici ve Azaltıcı Tedbirler Hakkında Üye Devletlere Yönelik R (86) 12 Sayılı Tavsiye Kararı'nın “dostane çözüm”ün teşvikini düzenleyen maddeleri şöyledir:

I. Uygun olduğu hallerde gerek yargı dışı yöntemlerle gerekse yargılama öncesine veya sırasında uyuşmazlıkların dostane çözümünün teşviki:

Bu amaçla aşağıdaki tedbirler değerlendirilebilir:

- a) uygun teşviklerle birlikte uyuşmazlıkların yargılama öncesine veya yargılama dışındaki yöntemlerle çözümüne ilişkin sulh usullerine öngörme;
- b) asli görevlerinden biri olarak hakime uygun olan her türlü davada yargılamanın başlangıcında veya herhangi bir uygun evresinde uyuşmazlığın dostane çözüm yolunu arama sorumluluğunu yüklemek;
- c) avukatların yargılamaya başvurmadan önce veya yargılamanın uygun olan herhangi bir evresinde diğer tarafla sulh yoluna gitmesini avukatların etik görevi haline getirme veya yetkili mercileri bunu gözetmeye davet etme.

II. ...

III. Tarafların kendi takdir yetkilerinde kalmak üzere ufak müddeabihler ve bazı özel hukuk alanlarındaki uyuşmazlıkların çözümüne yönelik, mahkemeler dışında çözüm mercileri öngörme.

IV. Uygun yollarla ve uygun davalarda yargılamaya ikame bir tedbir olarak tahkime başvuru kolaylaştıracak ve tahkimin etkinliğini artıracak adımları atma.

SONUÇ

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olan devletler öncelikle Sözleşme'deki hakları ihlâl etmemekle yükümlüdürler, yani negatif yükümlülükleri vardır. Sonra da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Sözleşme'yi yıllar boyunca yorumlamasının bir sonucu olarak sözleşmecî devletlerin Sözleşme'deki hakları ve özgürlükleri korumak için gerekli tedbirleri alma yani pozitif yükümlülükleri de oluşmuştur.⁷²

O halde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi; hak ve özgürlükleri yalnızca korumakla değil, aynı zamanda geliştirmekle de yükümlü olduğunu ortaya koymuştur.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi; Sözleşme tarafından güvence altına alınmış hakları genişletmiş ve derinleştirmiştir⁷³. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının çoğunun tarafsız bir şekilde incelendiğinde gerçekten yapıcı olduğu görülecektir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin ilke kararları almamak çabasına rağmen yine de "Hukukun üstünlüğü" ilkesinin ışığı altında çok verimli ilkeler belirlediği ve kullandığı da fark edilecektir.

Kaldı ki; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ve dolayısıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin; hukukun uluslararası alanda bütünleşmesine (entegrasyon) de hizmet etmekte olduğu açıktır. Bu nedenle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin çalışmaları desteklenmeli, kararları uygulanmalıdır.

Ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bazı kararlarını ülkesine göre farklı verdiği ve siyasî olduğu konusunda endişeler vardır. Bu durum veya bu inanç Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin uluslararası alandaki saygınlığına gölge düşürmektedir. Bu gölge derinleşmeden global boyutta yok edilmelidir. Bunu da yine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kendi tarafsız kararlarıyla kendi sağlayacaktır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi; çalışmamızın konusunu oluşturan "makûl süre"yi yalnızca yerel mahkemelerin yargılama sürecinde değil,

V. ...Mahkemelerin Yönetimi ve Adaletin Kalitesi Semineri (Editör: Mehmet TİRYAKİ),age., s.183-184. "Recommendation No.R(86)12 of The Committee of Ministers to Member States Concerning Measures to Prevent and Reduce the Excessive Workload In The Courts" için bkz. Mahkemelerin Yönetimi ve Adaletin Kalitesi Semineri (Editör: Mehmet TİRYAKİ),age., s.187-188.

⁷² KABOĞLU, İbrahim Ö.: agm., s.141.

⁷³ KABOĞLU, İbrahim Ö.: agm., s.141.

verilen yargı kararının idare tarafından yerine getirilmesi bakımından da aramaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin "makûl süre" kararlarında titiz olduğunu düşünüyoruz. Ancak kendi karar verme sürecinde de "makûl süre"ye uymasının gerekmekte olduğunu hatırlatmak isterim.

KAYNAKÇA

AKILLIOĞLU, Tekin: "İnsan Hakları ve Yönetim Hukuku, Avrupa Yönetim Hukukunun Oluşumunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Rolü", s.117-138, 2000 Yılında İdarî Yargı Sempozyumu, Ankara 11-12 Mayıs 2000, Ankara 2000, Danıştay Yayın Bürosu Yayınları No:59.

AKINCI, Müslüm: İdarî Yargıda Âdil Yargılanma Hakkı, Ankara Mayıs 2008, xxv+635 sayfa, Turhan Kitabevi Yayınları.

ALİFENDİOĞLU, Yılmaz: "Uluslararası Sözleşmelerin İç Hukuk Karşısında Durumu", s.153-166, Sempozyum, Danıştay ve İdarî Yargı Günü 139.Yıl, 11 Mayıs 2007, Ankara 2008, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları No:74.

ALTAY, Evren: "Yargı Kararlarının Uygulanması", s.111-134, Sempozyum, Danıştay ve İdarî Yargı Günü 139.Yıl, 11 Mayıs 2007, Ankara 2008, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, No:74.

BAŞPINAR, Ahmet: "İdarî Yargıda Makûl Süre İçin Öneriler", s.35-47, Sempozyum, Danıştay ve İdarî Yargı Günü 136.Yıl, 11 Mayıs 2004, Ankara 2004, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları No:71.

BÜLBÜL, Erdoğan: "Fransız İdarî Yargılama Hukukunda İvedi Yargılama Usûlleri Reformu", s.63-95, Sempozyum, Danıştay ve İdarî Yargı Günü 134. Yıl, 10-11 Mayıs 2002, Ankara 2002, Danıştay Başkanlığı.

ÇIRAKMAN, Erol: "İdarî Davalarda Süre", İdare Hukuku ve İdarî Yargı ile İlgili İncelemeler I, Ankara 1976, s.190-217, Danıştay Başkanlığı, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları No:21.

ÇİFTÇİ, Erhan: "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Âdil Yargılama İlkesi ve İdarî Yargı", Danıştay Dergisi, 106 sayılı Dergi, (www.danistay.gov.tr26/12/2005).

DURAN, Lütfi: "İdarî Kazada Dava Açma Müddeti (İdarî Müruru Müddet)", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C:XI, S:1-2, Y:1944, s.238-263.

GEREK, Şahnaz-Ali Rıza **AYDIN**: "Anayasa'nın 90.Maddesi Değişikliği Karşısında Yasaların Geleceği ve Anayasal Denetim", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, No:55, Y: 2004, s.226-238.

GEREK, Şahnaz-Ali Rıza **AYDIN**: "Türk Anayasa Yargısında İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin Yeri", Amme İdaresi Dergisi, C:37, S:3, Eylül 2004, s.83-110.

GÖLCÜKLÜ, Feyyaz: “Yargılama Makamları Önünde ‘Makûl Süre’ ”, İnsan Hakları Merkezi Dergisi, Mayıs-Eylül 1991, C: 1, S: 2-3.

GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Feyyaz **GÖLCÜKLÜ**: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi, 11. Ek Protokola Göre Hazırlanıp Genişletilmiş 7.Bası, (Altıncı Basıdan Tıpkı Bası), Ankara Aralık 2007, XVI+578 sayfa, Turhan Kitabevi Yayınları.

GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref: Yönetmelik Yargı, Güncelleştirilmiş 23. Bası, Ankara Ekim 2005, XXV+568 sayfa, Turhan Kitabevi Yayınları.

GÜLAN, Aydın: “Fransa’da İdarî Yargının Etkinliğini Sağlama Arayışları”, İdarî Yargının Yeniden Yapılandırılması ve Karşılaştırmalı İdarî Yargılama Usulü Sempozyumu, 11-12 Mayıs 2001, Ankara 2003, Danıştay Yayınları No:63.

GÜLAN, Aydın-Kemal BERKARDA: “İdare Hukukunda Gerçekleşen Köklü Değişimler”, s.113-135, Sempozyum, Danıştay ve İdarî Yargı Günü 134. yıl, 10-11 Mayıs 2002, Ankara 2002, Danıştay Başkanlığı.

HEINTZ, Jean-Jacques: “Mahkemelerin Yönetimi ve Adaletin Kalitesi Konusuna Kısa Bir Giriş (Pourquoi Une Session Consacree Aux Themes de L’Administration des Jurisdictions et de La Qualite de la Justice?)”, s. 19-34 ve s. 343-360, Mahkemelerin Yönetimi ve Adaletin Kalitesi Semineri (Editör: Mehmet Tiryaki, Ankara [basım yılı yok], 394 sayfa, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları.

KABOĞLU, İbrahim Ö.: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Üye Devletlerin Yargı Sistemlerine Göre Konumu”, s.139-147, 2000 Yılında İdarî Yargı Sempozyumu, Ankara 11-12 Mayıs 2000, Ankara 2000, Danıştay Yayın Bürosu Yayınları No:59.

KALAY, Jale: AİHM Kararları Işığında Etkili ve Etkin Bir İdarî Yargı Dene-timi, Ankara 2005, [4]+II+[13]+294+XI sayfa, T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı [basılmamış yüksek lisans tezi].

KAPLAN, Gürsel: İdarî Yargıda Dava Açma Süreleri, Ankara Şubat 2007, XIV+477 sayfa, Turhan Kitabevi Yayınları.

KARAHANOGULLARI, Özlem Erdem: “İdarî Davalarda Süre Sorunları”, s.87-121, İdarî Yargı, Türkiye Barolar Birliği ve Mersin Barosu’nca 11-12 Nisan 2003’de düzenlenen Panel’de sunulan bildirilerin toplandığı kitap.

Mahkemelerin Yönetimi ve Adaletin Kalitesi Semineri (Editör: Mehmet Tiryaki), Ankara [basım yılı yok], Türkiye Adalet Akademisi Yayınları.

ODYAKMAZ, Zehra: “İdarî Uyuşmazlıklarda Alternatif Çözüm Yolları (Türk Mevzuatı ve Uygulamaları)”, s.63-83, Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları Sempozyumu, Ankara 3-5 Nisan 2006 (Editör: Mehmet TIRYAKI), Ankara 2006, 152 sayfa, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları.

ODYAKMAZ, Zehra: “Mutual Limits of Administration’s and Individual’s Powers or Freedom of Power in Terms of Alternative Dispute Resolutions in Administrative Law (Yargı-Öncesi Çözüm Usûlleri Açısından İdare Hukukunda İdarenin ve Fertlerin Yetkilerinin Karşılıklı Sınırı ya da Yetki Hürriyetleri)”, Pravni zivot casopis za

pravnu teoriju i praksu, Tematski Broj, Pravo I Sloboda, 20, godina kopaonické skole prirodnog prava, Broj 10/2007, Godina LVI / Knjiga 510, 1-972, Beograd, p.547-576.

ODYAKMAZ, Zehra: “Hukukun Uluslararası Bütünleşmesi ve İç Hukuka Yansıması”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:16, S:2, Y: 2008, s.11-44.

ODYAKMAZ, Zehra: “International Integration of Law and Its Reflection to National Law (Hukukun Uluslararası Bütünleşmesi ve İç Hukuka Yansıması)”, Pravni zivot casopis za pravnu teoriju i praksu, Tematski Broj, Pravo I Medunarodne Integracije, 21 godine kopaonické skole prirodnog prava, udruženje pravnika srbije, Broj 14, Beograd 2008, Tom VI, s.231-258.

ODYAKMAZ, Zehra: “Hazırlanmakta Olan İdarî Usûl Kanunu Açısından Demokratikleşme Sürecinde Şeffaflaşma ve Bireye Tanınan Haklar”, Prof. Dr. Naci KINACIOĞLU’na Armağan, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt I, Sayı 2, Aralık 1997, s.1-21.

ODYAKMAZ, Zehra: “İdarî Usûlden Beklediklerimiz”, s.2-5, T.C. Başbakanlık İdarî Usûl Kanunu Hazırlığı Uluslar arası Sempozyumu Bildiriler, 17-18 Ocak 1998 Ankara, Ankara 1998, vi+307 sayfa, T.C. Başbakanlık Basımevi.

ODYAKMAZ, Zehra: “Demokratik Yönetim İçin İdarî Usul Yasası”, s.203-208, Hukuk Merceği, Konferans ve Paneller 2002, Law Scope Conferences and Panel Discussions 2002, 3, Ankara Barosu Yayınları, ABA Publications, 602 sayfa.

ODYAKMAZ, Zehra: “Şeffaf Yönetime Doğru”, Strateji (Yimler Bülteni), Yıl: 1, Sayı: 2, s. 3.

ODYAKMAZ, Zehra: “Kamu Yönetimi Reformundan İdarî Beklentiler”, s.13 – 25, Kamu Yönetimi Reformu (Panel) , Ankara 21.06.2003, Ankara 2003, 96 sayfa, Türkiye Kamu – Sen Arge Yayınları, Yayın No: 7.

ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: Anayasa Hukuku İdare Hukuku, Hâkim ve Kaymakam Adayları İçin Güncellenmiş 11.Bası, İstanbul Temmuz 2010, 583 sayfa, İkinci Sayfa Yayın No:8, Themis Dizi No:1.

ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: İdarî Yargı, Tamamı Çözümlü Çıkmış Sorular, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 5.Bası, İstanbul Mayıs 2010, 400 sayfa, İkinci Sayfa Yayın No:6, Themis Dizi No:4.

ONAR, Sıddık Sami: İdare Hukukunun Umumî Esasları, III. Cilt, Üçüncü Bası, İstanbul 1966, XXXI+(-1441+2152) sayfa, İsmail Akgün Hak Kitabevi Matbaa ve Kitapçılık Müesseseleri.

SANCAKDAR, Oğuz: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Türk Yargı Sistemindeki Konumu ve Kararlarının İdarî Yargı Hâkiminin Vereceği Kararlara Etkisi”, s.211-293, Sempozyum, Danıştay ve İdarî Yargı Günü 139.Yıl, 11 Mayıs 2007, Ankara 2008, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, No:74.

SANCAR, Mithat: “İdarî Yargılama Usûlü Kanunu’nun 10 ve 11. Maddeleri Bağlamında İptal Davalarında Süre”, Amme İdaresi Dergisi, C:23, S:1, s.71, Ankara 1990, TODAİE Yayınları.

SAYGI, Selda: “Avrupa Etkin Yargı Komisyonu (CEPEJ)”, s.61-65, Mahkemelerin Yönetimi ve Adaletin Kalitesi Semineri (Editör: Mehmet Tiryaki), Ankara [basım yılı yok], 394 sayfa, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları.

STAWA, Georg: “Avrupa Konseyi’nin Yargının Bağımsızlığı ve Etkinliğinin Güçlendirilmesine Katkıları: Avrupa Etkin Yargı Komisyonu (CEPEJ)” “CEPEJ: The European Commission For The Efficiency of Justice Your Network For Improved Standards”, s.55-59 ve s.361-371, Mahkemelerin Yönetimi ve Adaletin Kalitesi Semineri (Editör: Mehmet Tiryaki), Ankara [basım yılı yok], 394 sayfa, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları.

TEZCAN, Durmuş-Mustafa Ruhan ERDEM-Oğuz SANCAKDAR: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu, Gözden Geçirilmiş 2.Baskı, Ankara Şubat 2004, 672 sayfa, Seçkin.

TEZCAN, Durmuş: “Türk İdarî Yargı Sisteminin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Değerlendirilmesi”, s.149-180, 2000 Yılında İdarî Yargı Sempozyumu, Ankara, 11-12 Mayıs 2000, Ankara 2000, Danıştay Yayın Bürosu Yayınları No:59.

TOKLU, Hakan: “İdarî Yargıda Âdil Yargılanma İlkesi”, www.emniyet.gov.tr/stratejijelistirme/DBL.dgi/37/web/makaleler/hakanTOKLU1.htm

ULER, Yıldırım: “Yönetsel Yargıda Dava Süresi”, s. 209-262, I.Ulusal İdare Hukuku Kongresi, Birinci Kitap, İdarî Yargı, 1-4 Mayıs 1990 Ankara, Ankara 1991, X+452 sayfa, Danıştay Yayınları No:53.

ÜNAL, Şeref: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri, [basım yeri ve yılı yok], XVIII+556 sayfa, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:89.

YET, Orhun: “İdarî Yargının Etkinliğine İlişkin Sorunlar”, 2000 Yılında İdarî Yargı Sempozyumu, Ankara 11-12 Mayıs 2000, Ankara 2000, Danıştay Yayın Bürosu Yayınları No:59.

ZABUNOĞLU, Yahya K.: “Âdil Yargılanma Hakkı ve İdarî Yargı”, İzmir Barosu Yargı Reformu 2000 Sempozyumu, 7. Oturum, İzmir Barosu İnternet Sitesi (www.izmirbarosu.org.tr).

ZABUNOĞLU, Yahya K.: “İdarî Yargıda Dava Açma Süresi (2577 sayılı İYUK’nun 10. ve 11. Maddeleri Açısından Bir İnceleme)”, I.Ulusal İdare Hukuku Kongresi, Birinci Kitap İdarî Yargı, 1-4 Mayıs 1990 Ankara, Ankara 1991, X+452 sayfa, Danıştay Yayınları No:53.

